

20 YANVAR ÜMUMXALQ HÜZN GÜNÜDÜR!

İndi Ermənistan adlanan ərazi, Qərbi Azərbaycan-İrəvan mahalı, Göyçə mahalı, Zəngibasar mahalı tarixi Azərbaycan torpağıdır.
Heydər ƏLİYEV

Bu gün biz yaxşı bilirik ki, Ermənistan dövləti tarixi Azərbaycan torpağında yaranıb. Zəngəzur, Göyçə mahalı, İrəvan bizim doğma torpaqlarımızdır. Biz qayıdacağıq.
İlham ƏLİYEV

BİR PARÇA DAŞ VƏTƏNDİR!

Mahirə NAĞIQIZI

YURDUN SƏSİ

№ 04

Yanvar 2025-ci il

Prezident İlham Əliyev 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsini yad edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Şəhidlər xiyabanında 20 Yanvar şəhidlərinin əziz xatirəsini yad edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, dövlətimizin başçısı “Əbədi məşəl” abidəsinin önünə əklil qoydu.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirildi.

***

Qanlı 20 Yanvar faciəsindən 35 il keçir. Azərbaycanın müasir tarixinə ən faciəli günlərdən biri, eyni zamanda, xalqımızın qəhrəmanlıq səhifəsi kimi daxil olan 20 Yanvar hadisələri milli müstəqillik, azadlıq uğrunda mübarizənin və yenilməz iradənin rəmzinə çevrilib. Keçmiş sovet ordusunun cəza tədbirlərinə məruz qalan xalqımız azadlıq əzmini itirməmiş, əksinə, haqq səsinə daha ucadan bəyan etmişdi. Düz 35 il əvvəl doğma yurdunun, xalqının azadlığını, şərəf və ləyaqətini hər şeydən uca tutan vətənpərvər Azərbaycan övladları həmin qanlı gecədə canlarından keçərək şəhidlik zirvəsinə ucaldılar. Sovet qoşunlarının Azərbaycanda törətdiyi qanlı qırğından uzun illər keçməsinə baxmayaraq, xalqımız o dəhşətli günlərin ağrı-acısını unutmur, öz vətəndaşlarına divan tutan sovet imperiyasının ovaxtiki rəhbərlərinə və onların Azərbaycandakı əlaltılarına dərin nifrətini bildirir.

Keçmiş SSRİ rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı qərəzli, ermənipərəst siyasətinə, əzəli torpaqlarımıza iddia edən təcavüzkar Ermənistanın açıq-aşkar dəstəklənməsinə və respublikanın ozamankı rəhbərliyinin xəyanətəkar

mövqeyinə etiraz olaraq ayağa qalxmış geniş xalq kütlələrinə qarşı sovet ordusunun iri hərbi birləşmələrinin yeridilməsi Azərbaycanda, xüsusilə Bakıda misli görünməmiş faciə, günahsız insanların həlak olması ilə nəticələndi. Sanki bunları görməyən Azərbaycanın ovaxtiki səriştəsiz rəhbərlərinin yenə də xalqla bir olmağa cəsarəti çatmadı.

Həmin vaxt Moskvada yaşayan Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev həyatını təhlükə altında qoyaraq, faciənin ertəsi günü Azərbaycanın daimi nümayəndəliyinə gəldi, Qanlı Yanvar qırğınına törədənləri pisləyən kəskin bəyanatla çıxış etdi, xalqımızın başına gətirilən müsibəti dünyaya çatdırdı. Bununla da Ulu Öndər cəsarətini, mərdliyini, xalqının sədaqətli oğlu olduğunu bir daha sübut etdi.

Əslində, ermənilərin fitvası ilə törədilmiş bu cinayət Azərbaycan xalqının iradəsini qıra, azadlıq eşqini söndürə bilmədi. Xalqımız qanı bahasına da olsa, istəyinə - azadlıq və müstəqilliyinə qovuşdu və bu nailiyyəti heç vaxt əlindən verməyəcək.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev Azərbaycanın rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra - 1994-cü ildə 20 Yanvar hadisələrinə siyasi-hüquqi qiymət verildi və cinayəti törədənlərin adları ictimaiyyətə çatdırıldı. 20 Yanvar Ümumxalq Hüzün Günü elan edildi.

Bu gün Azərbaycan xalqı 20 Yanvar faciəsi qurbanlarının xatirəsini dərin ehtiramla yad edir. Vətənimizin azadlığı uğrunda mübarizədə canlarından keçən şəhidlərin xatirəsi daim əziz tutulduğu kimi, onların ailə üzvləri, doğmaları da hər zaman dövlət qayğısı

ilə əhatə olunub. 20 Yanvar hadisələrində sağlamlığını itirən əlillərin də sosial müdafiəsi, pensiya təminatı hər zaman Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin diqqətindədir. 20 Yanvar şəhidlərinin ailə üzvlərinin və əlillərin sosial müdafiəsinin təmin olunması istiqamətində mütəmadi tədbirlər həyata keçirilir. Şəhid ailələrinin pensiya təminatı, mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması, yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə bağlı mükəmməl qanunvericilik bazası yaradılıb.

Əminliklə deyə bilərik ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin, ölkəmizin müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə canlarından keçmiş bütün şəhidlərin ruhları bu gün şadırdır. Çünki 2020-ci ildə Azərbaycan Ordusu xalqımızın 30 illik həsrətinə son qoydu, tor-

paqlarımızı erməni işğalından azad etdi. 2023-cü ilin sentyabrında həyata keçirilən uğurlu antiterror tədbirləri nəticəsində isə suverenliyimiz tam bərpa olundu. İndi bütün ərazilərimizdə Azərbaycanın üçrəngli Bayrağı dalğalanır. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə genişmiqyaslı quruculuq işləri sürətlə davam edir, Böyük Qayıdış proqramı uğurla icra olunur. Bunun nəticəsidir ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə hazırda ümumilikdə 30 mindən çox insan yaşayır.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tam bərpa olunması bütün şəhidlərimizin, o cümlədən 20 Yanvar faciəsi qurbanlarının qanının yerdə qalmadığının sübutudur. Buna görə də xalqımız 20 Yanvar faciəsinin 35-ci ildönümünü də xüsusi qürur hissi ilə qeyd edir.

PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV - BİR DAHA QƏRBİ AZƏRBAYCANA QAYIDIŞ HAQQINDA

07.01.2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin yerli televiziya kanallarına müsahibəsi zamanı jurnalist

Vüsəl Mətləbin sualı:

- Cənab Prezident, biz birinci missiyanı, yəni, torpaqlarımızın azad olunmasını uğurla tamamladıq və ikinci missiyanı həyata keçirməkdəyik - Böyük Qayıdış, bərpa-quruculuq. Siz dəfələrlə qeyd etmişiniz ki, biz bu Qələbəni, bu mövzunu çox istismar edə bilmərik. Bu Qələbə eyforiyası ilə yaşaya bilmərik. İndi görünən odur ki, biz üçüncü missiya ilə üz-üzəyik. Söhbət Qərbi azərbaycanlıların öz dədə-baba yurdlarına qayıdışından gedir. İn-

diki şərtlər altında bu perspektivlər nə qədər real görünür?

Prezident İlham Əliyev:

- Bilirsiniz, o bizdən asılıdır. Biz nə qədər fəal olsaq, perspektivlər də o qədər ümidverici olacaq. Təbii ki, Qarabağın işğalı dövründə biz bu məsələ ilə fəal məşğul ola bilməzdik. Halbuki hələ 10 il bundan əvvəl mən bu mövzunu artıq siyasi gündəliyə gətirmiş oldum və mənim tövsiyəmlə o vaxt Azərbaycan alimləri elmi əsərlər yaratmağa başlamışlar. İrəvan xanlığı haqqında böyük elmi əsər yaradılmışdır və Qərbi azərbaycanlıların keçmişdəki yaşayışı, orada məskunlaşması, tarixi xəritələrin çap etdirilməsi - bütün bunları biz o vaxt da elə gördük, çünki bu, bizim haqlı istəyi-

miz idi. Amma yenə də deyirəm, hər şeyin ardıcılığı var və sıra artıq gəlib çatıb ki, biz bu məsələ ilə bağlı daha ciddi məşğul olmağa başlamışıq. İlk növbədə, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən, Qərbi Azərbaycandan olan bir neçə ictimai qurum vahid bir təşkilat çərçivəsində birləşdi. Qərbi Azərbaycan İcması, onun fəaliyyəti daha da təkmilləşdi, o cümlədən beynəlxalq fəaliyyəti, bir çox beynəlxalq təşkilatlarla təmaslar yaratdı və bu məsələ artıq beynəlxalq gündəliyə salınmışdır. Çünki bu, vacibdir. Həm beynəlxalq leksikona, həm beynəlxalq gündəliyə artıq bu məsələ salınmışdır. Bundan sonra, əlbəttə ki, bizim həm qeyri-hökumət təşkilatlarının, həm dövlətin fəaliyyəti ondan ibarət olacaq

ki, Qərbi azərbaycanlılar öz dədə-baba torpaqlarına, orada yaşadıkları kəndlərə, şəhərlərə qayıda bilsinlər və orada yaşasınlar. Bu, bütün beynəlxalq norma və prinsiplərə uyğun olan bir tələbdir.

Xüsusilə nəzərə alsaq ki, indiki Ermənistan ərazisi, demək olar ki, vaxtilə onun mütləq əksəriyyətini təşkil edən hissəsi azərbaycanlıların yaşadıkları tarixi torpaqlardır. Bu gün biz deyirik ki, 300 min Qərbi azərbaycanlı o bölgələrə qayıtmalıdır. Amma bütövlükdə o bölgədən çıxmış və bu gün Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yaşayanların və onların nəvələrinin, nəticələrinin sayı 300 mindən bir neçə dəfə çoxdur. Hələ XIX əsr rus imperiyasının xəritələrinə

baxın. Orada bütün toponimlərin Azərbaycan mənşəli olması göz önündədir, ya da rus imperiyasının XX əsrin əvvəllərində tərtib edilmiş xəritələri. Orada da bütün şəhərlərin adları Azərbaycan mənşəlidir. Orada siz “Sevan gölü” adlı bir göl görməzsiniz. Orada Göyçə gölü yazılıb. Biz deyəndə ki, bu, bizim tarixi torpağımızdır, biz həqiqəti deyirik. Bunu hətta bu yaxınlarda mətbuata çıxmış Ermənistanın birinci faşist prezidentinin çıxışında da özü deyir ki, üç rayonda azərbaycanlılar əksəriyyət təşkil edirdi. Zəngəzurda azərbaycanlılar əksəriyyət təşkil edirdi. Bəli. Əksəriyyət yox, tam azərbaycanlılardan ibarət olan kəndlər idi.

(Davamı səh.2-də)

PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV - BİR DAHA QƏRBİ AZƏRBAYCANA QAYIDIŞ HAQQINDA

(Əvvəli səh.1-də)

Biz XX əsrdə üç dəfə deportasiyaya məruz qaldıq və hər dəfə bu deportasiya böyük fəsadlara gətirib çıxarırdı. 1920-ci ilin noyabrında Qərbi Zəngəzur Azərbaycandan ayrıldı və Ermənistanla birləşdirildi. Ondən iki il əvvəl, əfsuslar olsun ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İrəvan şəhərini Ermənistanla bağışladı və ondan sonrakı dövrdə xalqımız nə qədər əzab-əziyyət çəkib. Ona görə vaxt gəlib ki, Ermənistan şərait yaratsın, Qərbi azərbaycanlılar öz dədə-baba yurdlarına qayıda bilsinlər. Əlbəttə ki, biz bu məsələdə Ermənistan rəhbərliyindən çox dəqiq və beynəlxalq hüquqa uyğun mövqə gözləyirik. Onlar hələ ki susmağa üstünlük verirlər. Halbuki biz bu məsələni dəfələrlə dilə gətirmişik və onlardan konkret cavab gözləyirik. Nə vaxt, hansı şərtlərlə azərbaycanlılar o bölgələrə qayıda bilərlər? Xüsusilə nəzərə alsaq ki, azərbaycanlıların yaşadıkları kəndlərin böyük əksəriyyəti indi tamamilə boş qalıb, orada heç kim yaşamır, ora qayıtmaq o qədər də böyük problem olmaz, yəni ki kimisə oradan köçürmək lazım olmayacaq. Sadəcə olaraq, təhlükəsizlik zəmanəti verilməlidir. Onların orada yaşama hüququ tanınmalıdır və əlbəttə ki, onların fəaliyyəti üçün şərait yaradılma-

lıdır. Yəni bizim tələbimiz bundan ibarətdir və mən ümid edirəm, gün gələcək ki, Qərbi azərbaycanlılar öz doğma torpaqlarına qayıdacaqlar. Mən hesab edirəm, yaxşı olardı ki, Ermənistanın baş naziri Qərbi Azərbaycan İcmasının nümayəndələrini qəbul etsin. Bildiyimə görə, onlar İrəvana da getməyə hazırdırlar. Qəbul et-

sin, onların dilindən onların problemlərini eşitsin, dinləsin onları. Yəni onlar oradan əsassız qovulmuşlar. Onların tam hüququ var ki, oraya qayıtsınlar. Əgər bunu etməsə, onda hansı Avropa demokratiyasından söhbət gedir? Axı Ermənistan özünü bu gün Avropa demokratiyası yolu ilə gedən ölkə kimi təqdim edir. Qoy, onu əyani şə-

kildə göstərsin. Eyni zamanda, hesab edirəm ki, ATƏT də bu məsələ ilə bağlı öz mövqeyini bildirməlidir. Biz Avropa Komissiyasından da mövqə gözləyirik. Yəni, sadəcə olaraq, bunu görməzliyə vurmaq düzgün addım deyil. Bu, ciddi problemdir. Bu, yüz minlərlə insanın hüquqlarının bərpası məsələsidir. Bu, insan hüquqları məsələsidir. Bu, ədalət məsələsidir. Bu, eyni zamanda, göstərəcək ki, indiki Ermənistan rəhbərliyi faşist deyil. Çünki üç prezident faşist idi. Yəni onların açıqlamaları, əməlləri, Xocalı soyqırımında üçünün də iştirakı və bir çox digər sübutlar var. Əgər indiki baş nazir demokratdırsa, özü də Avropa demokratiyasının, necə deyərlər, “banisi olan” Fransa prezidenti Makronun dostudursa, qoy, onu göstərsin, qoy, icazə versin. Yəni bizim istəyimiz bundan ibarətdir və bunu tələb etmək hər hansı bir ərəzi iddiasında olmaq demək deyil. Sadəcə olaraq, buna insan hüquqları nöqteyi-nəzərindən yanaşmaq lazımdır və biz bu məsələni gündəlikdən çıxartmayacağıq. Halbuki bizə belə təkliflər var. Amma bunu hamı bilsin, həm Ermənistan, həm onun arxasında duranlar ki, bu məsələ gündəlikdən çıxmıyacaq, o vaxta qədər ki, azərbaycanlılar təhlükəsizlik şəraitində Qərbi Azərbaycana və o cümlədən Qərbi Zəngəzura yerləşəcəklər.

Tədbiri giriş sözü ilə açan Qadınlar Şurasının sədri, Milli Məclisin deputatı Mələhət İbrahimqızı 2024-cü ildə görülən işlər və qarşıda duran hədəflər barədə danışıb.

O, qeyd edib ki, Azərbaycan qadını, geniş dünyagörüşü və müdrikliyi ilə cəmiyyətimizin aparıcı qüvvəsi kimi ictimai həyatın bütün sahələrində fəal iştirak edir. Qərbi Azərbaycan İcması İdarə Heyətinin üzvü, Keşkend İcmasının sədri,

Qərbi Azərbaycan İcmasında İcmanın Qadınlar Şurasının ümumi yığıncağı keçirilib

ADPU-nin beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, professor Mahirə Hüseynova, İcmanın Qadınlar Şurasının sədr müavini, Teleradio Akademiyasının rektoru, AzTV Yayım Şurasının üzvü, Əməkdar mədəniyyət işçisi Telli Pənahqızı, Qadınlar Şurasının üzvü, Milli Məclisin deputatı Pərvanə Vəliyeva, Qadınlar Şurasının üzvü, Milli Məclisin deputatı Günay Ağamalı, Gənclər Şurasının sədr müavini, Milli Məclisin deputatı Sə-

bine Xasayeva, QAI Qadınlar Şurasının üzvü, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Filologiya fakültəsinin dekani, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Könül Həsənova, Qadınlar Şurasının üzvü, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun şöbə müdiri professor Almaz Ülvi, Qadınlar Şurasının üzvü, Azərbaycan Dillər Universitetinin Təhsildə Xarici dillər kafedrasının

müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Həqiqət Hacıyeva, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunun elmi işçisi Rəhminə Zamanlı, əməkdar müəllimə Təhmən Əsədova, şairə Rüxsarə Adilqızı, Qadınlar Şurasının üzvü Səməni Qasıмова çıxış edərək müvafiq mövzularda fikirlərini bölüşüblər.

Daha sonra geniş müzakirələr aparılıb, suallar cavablandırılıb, təkliflər dinlənilib. Sonda xatirə fotosu çəkilib.

ADPU rektoru “Qızıl Ürək” ordeni ilə təltif olunub

Yanvarın 17-də Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində (ADPU) rektor professor Cəfər Cəfərovun “Dədə Qorqud” Milli Fondunun təsis etdiyi və Türk dünyasının tanınmış ziyalılarına verilən “Qızıl Ürək” ordeni ilə təltifmə mərasimi keçirilib.

Görüşdə Pedaqoji Universitetin rektoru, prof. Cəfər Cəfərov, sosial və humanitar məsələlər üzrə prorektor prof. Fikrət Rzayev, strateji inkişaf məsələləri üzrə prorektor Könül Pırverdiyeva, ümumi işlər üzrə prorektor Tural Cəlilov, “Dədə Qorqud” Milli Fondunun prezidenti, “Azərbaycan dünyası” beynəlxalq jurnalının təsisçi-

si və baş redaktoru Eldar İsmayilov, Fondun və “Azərbaycan dünyası” jurnalının Türkiyə təmsilçisi, Əməkdar incəsənət xadimi, tanınmış rəssam professor Rafiq Əziz və Fondun nümayəndələri iştirak ediblər.

Çıxış edən Eldar İsmayilov diqqətə çatdırıb ki, Fondun təsis etdiyi “Qızıl Ürək” ordeni Türk dünyasında mədəniyyət, incəsənət, elm və digər sahələrdə xüsusi xidmətləri olan şəxslərə təqdim edilən nüfuzlu bir mükafatdır.

E.İsmayilov qeyd edib ki, Azərbaycanda elm və təhsilin hərtərəfli inkişafı sahəsindəki parlaq nailiyyətləri, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində təhsilin keyfiyyətinin müasir tələblərə uyğun şəkildə yüksəldilmə-

si, eləcə də milli adət və ənənələrimizə uyğun Vətənpərvər ruhlu gənc kadrların yetişdirilməsi sahəsindəki misilsiz xidmətlərinə, çoxillik səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətinə görə professor Cəfər Cəfərov “Dədə Qorqud” Milli Fondunun və “Azərbaycan dünyası” beynəlxalq jurnalının Türkiyə təmsilçiliyinin təqdimatına əsasən, Fondun Ağsaqqallar Şurası və jurnalın İdarə Heyətinin 14 noyabr 2024-cü il tarixli qərarı ilə bu ordenə layiq görülüb.

E.İsmayilov “Qızıl Ürək” ordenini prof. C.Cəfərova təqdim edib.

Prof. Cəfər Cəfərov göstərilən yüksək etimada görə təşəkkürünü bildirib və türk dünyasında mədəni əlaqələrin möhkəmləndirilməsi və daha da inkişaf etdirilməsi baxımından Fondun fəaliyyətinin olduqca diqqətəlayiq olduğunu vurğulayıb. ADPU və “Dədə Qorqud” Milli Fondu arasında mümkün elmi-mədəni əməkdaşlıq imkanlarından söhbət açılıb.

Sonda qonaqlar Pedaqoji Universitetin yenilənmiş infrastrukturu ilə yaxından tanış olub, ADPU-da fəaliyyət göstərən Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzi, Türkoloji Mərkəz və Türksoy kafedrasını ziyarət ediblər.

Qərbi Azərbaycan İcmasında İcmanın Gənclər Şurasının üzvləri ilə növbəti görüş keçirilib

Tədbiri giriş sözü ilə açan Qərbi Azərbaycan İcmasının Aparat rəhbəri Qalib Qasimov, bu görüşlərin əhəmiyyətini vurğulayaraq, gənclərin qaydış prosesinə verdiyi dəstəyin xüsusi rol oynadığını qeyd edib.

İcmanın Gənclər Şurasının sədri, Milli Məclisin deputatı Şahin İsmayilov ötən il ərzində həyata keçirilən layihələr və görülən işlər barədə məlumat verib.

Şahin İsmayilov Azərbaycan gənclərinin hər zaman fəal olduğunu, müxtəlif tədbirlərdə onların təkanverici qüvvə olduğunu

vurğulayıb. O, Qərbi Azərbaycanla bağlı aparılan işlərdə və tariximizin nəsildən-nəslə ötürülməsində gənclərin rolunun böyük əhəmiyyət daşıdığını diqqətə çatdırıb.

Deputat qeyd edib ki, gələcəkdə bölgələrə və xarici ölkələrə səfərlər təşkil ediləcək, bu çərçivədə həmin regionlarda yaşayan gənclərlə görüşlər keçiriləcək.

Tədbir gənclərin sualları, təklifləri və fikirləri əsasında interaktiv fikir mübadiləsi ilə davam edib.

2024-cü il 5-6 dekabr tarixlərində ölkəmizin paytaxtında "Qayıdış hüququ, Ermənistandan zorla çıxarılan azərbaycanlılar üçün ədalətin təşviqi" mövzusunda ikinci beynəlxalq konfrans artıq tarixdir. Xatırlatma üçün qeyd edək ki, analoji konfrans 2023-cü il dekabr ayının 5-də Bakı şəhərində keçirilən "Ermənistandan didərgin salınmış azərbaycanlıların təhlükəsiz şəkildə ləyaqətlə geri qayıdışını təmin etmək: global kontekst və ədalətli həll" mövzusunda tədbirin davamı idi. Onu isə hökmən vurğulamaq lazımdır ki, Qərbi Azərbaycan İcmasının (QAI) təşkilatçılığı ilə baş tutan, artıq ənənəyə çevrilən hər iki tədbir Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin ümumazərbaycançılıq konsepsiyasının tərkib hissəsindən qidalanıb.

Dünyaya ədalət çağırışı

Həmin konsepsiya Prezidentin 2022-ci il dekabr ayının 24-də Qərbi Azərbaycan İcmasının inzibati binasında yaradılan şəraitlə tanış olarkən bir qrup icma üzvü önündəki çıxışında yer tapan tezislərdə qarşıya qoyulan hədəflərə beynəlxalq hüquq çərçivəsində çatmağın yollarını göstərirdi. Dövlətimizin başçısı Qərbi Azərbaycan İcmasının inzibati binasını nəzərdə tutaraq deyirdi: "Bu binada nümayiş etdirilən, XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edən xəritə bir daha onu göstərir ki, Qərbi Azərbaycan tarixi Azərbaycan diyarıdır, şəhərlərin, kəndlərin adları Azərbaycan mənşəlidir və biz yaxşı bilir ki, indiki Ermənistan ərazisində tarix boyu Azərbaycan xalqı yaşayıb. İndi əsas vəzifə ondan ibarətdir ki, dünya ictimaiyyəti də bunu bilsin. Artıq bu istiqamətdə işlər başlamışdır. Ancaq, əminəm ki, icma bu işləri daha məqsədyönlü şəkildə və nəticəyə hesablanmış tərzdə aparacaqdır".

Bu, konsepsiyada soydaşlarımızın ölüm qorxusu altında, ağlagəlməz soyuqqanlıqla törədilən vəhşiliklər fonunda çıxarıldıqları doğma torpaqlarına ləyaqətli şəkildə qayıtmaq imkanlarının mövcudluğunu xatırladan məqamlardır. O konsepsiyanın qidalandığı hüquqi və mənəvi köklərin yaranışı isə müasir Azərbaycan dövlətinin qurulduğu məqamlarda, ötən əsrin 90-cı illərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin imzaladığı dövlət sənədlərində açıq-aşkar görünür. Belə sənədlərin birində, 18 dekabr 1997-ci ildə imzalanan "1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında" Fərmanın preambulasında xalqımızın yaşadığı ağrılar bu cür ümumiləşdirilirdi: "Son iki əsrdə Qafqazda azərbaycanlılara qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilmiş etnik təmizləmə və soyqırımı siyasəti nəticəsində xalqımız ağır məhrumiyyətlərə, milli faciə və məşəqqətlərə məruz qalmışdır. Mərhələ-mərhələ gerçəkləşdirilən belə qeyri-insani siyasət nəticəsində azərbaycanlılar indiki Ermənistan adlandırılan ərazidən - min illər boyu yaşadıkları öz doğma tarixi-etnik torpaqlarından didərgin salınaraq kütləvi qətl və qırğınlarla məruz qalmış, xalqımıza məxsus minlərlə tarixi-mədəni abidə və yaşayış məskəni dağıdılıb viran edilmişdir".

Daha sonra SSRİ Nazirlər Sovetinin 1947-ci il 23 dekabr tarixli 4083 nömrəli və 1948-ci il 10 mart tarixli 754 nömrəli qərarları Azərbaycan xalqına qarşı növbəti tarixi cinayət aktının törədildiyi qeyd olunur və ümumən insanlığa qarşı törədilən cinayətlər siyahısında yer alan bu əməldən xalqımızın bir hissəsinə vurulan zərblər qeyd olunur: "Bu qərarlar əsasında 1948 - 1953-cü illərdə yüz əlli mindən çox azərbaycanlı Ermənistan SSR ərazisindəki dədə-baba yurdlarından kütləvi surətdə və zorakılıqla sürgün olunmuşdur. Adı hüquq normalarına zidd olan bu qərarların icrası zamanı avtoritar-totalitar rejimin mövcud repressiya qaydaları geniş tətbiq edilmiş, minlərlə insan, o cümlədən qocalar və körpələr ağır köçürülmə şəraitinə, kəskin iqlim dəyişikliyinə, fiziki sarsıntılara və mənəvi genosidə dözməyərkən həlak olmuşlar. Bu işdə erməni şovinist dairələrinin və SSRİ rəhbərliyinin cinayətkar siyasəti ilə yanaşı, odövrkü Azərbaycan rəhbərliyinin öz xalqının taleyinə zidd

Mahirə Hüseynova
ADPU-nun Beynəlxalq
əlaqələr üzrə prorektoru,
filologiya elmləri doktoru,
professor, QAI İdarə
Heyətinin üzvü

mövqeyi, soydaşlarımıza qarşı törədilən cinayətlərin təşkilində və həyata keçirilməsində iştirakı da az rol oynamamışdır".

Bütün bunlardan sonra 1948 - 1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindən deportasiya olunması faktının ötən 50 il ərzində lazımcına araşdırılmaması, hadisələrə hüquqi-siyasi qiymət verilməməsi qeyd olunaraq xalqımıza qarşı törədilən cinayət iştirakçıları ilə bərabər, o cinayət əməlinin hələ də təhlükəli vəhşilikləri ilə bağlı qalmasıdır iştirak edənlərin mənəvi məsuliyyəti vurğulanır. Bunlardan sonra keçmiş Ermənistan SSR-nin ərazisində tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyasının hərtərəfli tədqiq edilməsi, Azərbaycan xalqına qarşı dövlət səviyyəsində həyata keçirilmiş bu tarixi cinayətə hüquqi-siyasi qiymət verilməsi və onun beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması məqsədi ilə Prezident Heydər Əliyevin sədr olduğu Dövlət Komissiyası yaradıldı. Qeyd etməyi zəruri sayırıq ki, Qərbi Azərbaycan barədə akademik informasiya bazasının yaradılması, həmin ərazilərin kulturoloji qatlarının elmi tədqiqatla cəlb edilməsi, mövzu aktuallığının kütləvi informasiya vasitələrinin diqqətində saxlanması məhz o zamanlardan sistemli şəkildə başlandı. O istiqamətdə fəaliyyətin nümunəsi kimi "Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri" QSC-də qaldırılan məsələyə elmi yanaşmaları ilə seçilən populyar "Fakt" verilişinin ölkəmizdə və onun sərhədlərindən kənarda necə səbirsizliklə gözlənilirdi indi də çoxlarının xatırladığıdır. Azərbaycan və Türkiyə elmi ictimaiyyətinin qiymətli nümayəndələri akademik Budaq Budaqov, Türkiyə Dil və Tarix Qurumunun sədri, professor Rəşad Gənc, görkəmli dilçi-alim, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi, professor Həsən Mirzəyev, tarix elmləri doktoru, professor Rəhim Əliyev, Qərbi Azərbaycanda nəşr edilən "Sovet Ermənistanı" qəzetinin sonuncu baş redaktoru, tarix elmləri namizədi İsrəfil Məmmədov və onlarla cəfəqəş araşdırmaçının tədqiqatında Ermənistan SSR-də dövlət siyasətinə çevrilən erməni millətçiliyinin başlıca hədəfi - "Azərbaycanlısız Ermənistan" ideologiyasının əsl mahiyyəti, o ideologiyanın qurbanına çevrilən yüz minlərlə soydaşımızın yaşadığı acı reallıqlar çatdırılırdı. Prezident İlham Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətin sükani arxasına keçməsindən sonra həyatımı-

zın müxtəlif sosial sahələrində olduğu kimi, Qərbi Azərbaycandan silah gücünə çıxarılan soydaşlarımızın gələcək taleyi ilə bağlı məsələ ölkəmizin 20 faizindən çoxunun Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalında olduğu, ölkə vətəndaşlarının 1 milyona yaxın əhalisi məcburi köçkün həyatı yaşadığı vaxtlarda da ikinci dərəcəli məsələyə çevrilmədi. Əlbəttə, bu, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dövlət siyasətinə çevrilən iradəsi idi. Məhz həmin iradənin nəticəsi idi ki, Ali Baş

Komandanın qətiyyəti və Dəmir yumruğu, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin Vətən sevgisi ilə çuğlaşan peşəkarlığı və rəşadəti sayəsində 44 günlük Vətən müharibəsindən qazanan Zəfərdən 2 il sonra, dekabr ayının 24-də Qərbi Azərbaycan İcmasının inzibati binasında yaradılan şəraitlə tanış olarkən bir qrup icma üzvü önündəki çıxışında yer tapan tezislərdə qarşıya qoyulan hədəflərə beynəlxalq hüquq çərçivəsində çatmağın yollarını göstərirdi. Əlbəttə, bu yol heç də Ermənistanda çoxlarının dilə gətirdiyi kimi, "beynəlxalq normalarla bugünkü Ermənistan Respublikasının qəbul edilən ərazilərinə" ölkəmizin ərazi iddiası olaraq qəbul edilməməli, Cenevrə İnsan Haqları Konvensiyasının əsas prinsiplərindən biri kimi Qərbi Azərbaycanın (yeri gəlmişkən, bu da rəsmi Ermənistanda, həmçinin erməni millətçiliyi havadarlarının dünyanın müxtəlif platformalarında "ərazi iddiaları" kimi səsləndirdiyi deyil, coğrafi termin olaraq qəbul edilməlidir) aborigen əhalisinin, etnik azərbaycanlıların öz tarixi torpaqlarında yaşamaq haqqı olaraq qəbul olunmamalıdır. Məhz 2022-ci il dekabr ayının 24-də Qərbi Azərbaycan İcmasının inzibati binasında yaradılan şəraitlə tanış olarkən bir qrup icma üzvü önündəki çıxışında Prezident İlham Əliyev bu haqlar kontekstində çıxış edərək İcmamızın perspektiv vəzifələrindən birini xatırladırdı: "Qərbi azərbaycanlıların hüquqları bərpa edilməlidir və onlar öz doğma torpaqlarına qayıtmalıdır. Mən bunu deyəndə təxmin edirəm, yenə də Ermənistanda növbəti dəfə isterika başlayacaq ki, Azərbaycan gəldi bizi işğal etdi və sair. Yox. Biz bunu sülh yolu ilə etmək istəyirik. Biz hüquqlarımızı sülh yolu ilə təmin etmək istəyirik və yenə də deyirəm, bütün konvensiyalar bu hüququ tanıyır. Ona görə buna nail olmaq üçün biz, o cümlədən beynəlxalq müstəvidə daha fəal olmalıyıq".

Qərbi Azərbaycan İcmasının üzvlərinə, ümumilikdə, qərbi azərbaycanlıların tarixi torpaqlarına qayıtmasınadək hər zaman aktual olmalı məsələdə bütün azərbaycanlılara səfərbərlik çağırışı kimi səslənən bu fikrində cənab Prezident xalqımızı hüquqi-mənəvi varislər olaraq vahid məqsəd uğrunda birləşməyə səsləyirdi. Bu çağırışı səsləndirən amillər isə ki-fayət qədərdir və o amillərdən bir neçəsini xatırlatmaq istərdik. Ancaq azərbaycanlılar deyil, Cənubi Qafqazın etnik coğrafiyası ilə marqlanan hər kəs, hətta bu gün 29 743 kvadrat kilometrlik ərazi ilə beynəlxalq hüququn subyekti sayılan Ermənistan Respublikasında yaşayan ermənilərin də mütləq əksəriyyəti bu ərazilərin etnik azərbaycanlıların tarixi vətəni olduğunu bilir. Onlar onu da bilirlər ki, yaxın son yüz ilə, bu torpaqlarda bolşevik Rusiyanın iradəsi ilə sovet Ermənistanı elan olunana qədər adıçəkilən ərazidəki 17 mahalın istisnasız olaraq hamısı birmənalı şəkildə türkdilli toponimlərdən ibarət idi. Maraqlı olansa budur ki, yüz ildə "ermənilərin özəli torpaqları" elan olunan bu arealda bircə dəfə də ermənidilli toponimlə ifadə olunan ərazi vahidi ilə rastlaşmaq mümkün deyil. Qərbi Azərbaycanda günümüzdə qədər hətta, Ermənistan Respublikasında yerli əhalinin nəzərəcarpan hissəsinin qeyri-rəsmi istənilən söhbətində regionların adlarının Abaran, Ağbaba, Dərəçöçək, Dərələ-

yöz, Gərnibasar, Göyçə, Karbi, Qaraqoyunlu, Qırıxbulaq, Loru, Pəmbək, Sərdarabad, Şorəy, Talin, Vedibasar, Zəngəzur, Zəngibasar mahalları kimi çəkildiyi heç kimə sirr deyil. Burada isə hansısa sirr axtarmaq lazım deyil, onu şərtləndirən amilləri elm izah edir. Erməni "alimlərinin" Rusiya imperatorunun 1828-ci ilin martından İrəvan xanlığının bazasında Erməni vilayəti yaradılması haqqında fərmanından sonra- XIX əsrin ikinci yarısından başlaydıkları canfəşanlıqları- "yeni erməni tarixi yaratmaq prosesində daşları ağıladan cəhdləri" nəinki həmin vaxtlar, bu günümüzdə də ciddi alimlərdə acı təbəssüm yaradır. Söhbət, coğrafi adlara - bəşəriyyətin mənəvi mədəniyyətinin ən qiymətli abidələrinə kobud müdaxilədən, onların yaralanmasından gedir. Həmin abidələr nəsilədən-nəslə ötürülən, əsrlər deyil, minilliklər boyu xalqın keçdiyi yollarda buraxdığı izlərin yaddaşını qoruyur. Ermənistan Respublikasında türkdilli toponimlərin istifadəsini də o yaddaş qaçılmaz edir və elmin təsdiq etdiyi kimi, onu pozmaq, demək olar ki, praktik olaraq heç kimə nasib olmur.

Qəbul edək ki, 2023-cü il dekabrın 5-də Qərbi Azərbaycan İcmasının təşkilatçılığı, 28 ölkədən 44 nümayəndənin iştirakı ilə paytaxt Bakıda keçirilən "Ermənistandan didərgin salınmış azərbaycanlıların təhlükəsiz şəkildə və ləyaqətlə geri qayıdışını təmin etmək: global kontekst və ədalətli həll" mövzusunda ilk beynəlxalq konfrans bu həqiqəti bir daha təsdiq etdi. Adıçəkilən konfransın 5 dekabr tarixinə salınması Qərbi Azərbaycandan soydaşlarımızın sonuncu nəfərinin çıxarıldığı gündür və həmin gün Deportasiya Günü kimi yaşanan faciələrin rəmzidir.

5 dekabr 2024-cü ildə növbəti, II beynəlxalq konfrans 51-dən artıq dövlətdən 200-dən çox nümayəndənin iştirakı ilə işinə başladı.

Konfransın panel iclaslarında "Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlıların geri qayıtmaq hüququnun tarixi və hüquqi əsaslarına baxış", "Münaqişələrdən təsirlənən regionlarda barışqı və sülh quruculuğu söyləri", "Beynəlxalq vəkiliyyət və diplomatiyanın rolu", "Ədalət, insan təhlükəsizliyi və əmlakın geri qaytarılması", "Mədəni irsin qorunması və bərpası" mövzuları ətrafında aparılan müzakirələr mühüm sənədlərin qəbulu ilə başa çatdı.

Konfransın ilk gününün bağlanış mərasimində çıxış edən Avrasiya Araşdırmaları Mərkəzinin aparıcı tədqiqatçısı Jakub Voytsex Koreyba bildirib ki, dünyanı yaşamaq üçün daha yaxşı məkana çevirmək lazımdır. O, qeyd edib ki, insanların yaşadıkları ərazidən zorla qovulması heç bir halda qəbul edilməməlidir. Qayıdış hüququ beynəlxalq hüquqda təsbit edilib. Məhz ona görə də biz hüququ bərqərar etmək üçün müvafiq hüquqi alətlər yaratmışıq".

Həmin sənəddə deportasiyanın insan hüquqlarının ən ciddi pozuntularından biri, azərbaycanlıların Ermənistandan məcburi köçürülməsi hələ də həll olunmamış böyük bir ədalətsizlik olduğu, Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi, Mülki və Siyasi Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Pakt, Pinheiro Prinsipləri və beynəlxalq adət hüququnun qayıdış üçün əsas verdiyi bir daha xatırladıldı və Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi prokurorunu, Ermənistanın azərbaycanlıların qayıdışına imkan verməməklə beynəlxalq hüquq və Roma Statutu çərçivəsində üzərinə götürdüyü öhdəlikləri pozmasını araşdırmağa çağırışlar səsləndirildi.

Yeri gəlmişkən, 5 dekabr 2024-cü ildə "Qayıdış hüququ: Ermənistandan zorla çıxarılmış azərbaycanlılar üçün ədalətin təmin edilməsi" mövzusunda II beynəlxalq konfransa təbrik məktubunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev Azərbaycan hökumətinin bu istiqamətdə fəaliyyət göstərdiyini yada salır, İcma üzvlərinin işini müsbət qiymətləndirirdi, "Qərbi Azərbaycan İcması üzvlərinin doğma torpaqlara qayıdış hüququnu təmin etmək məqsədilə beynəlxalq hüquqa uyğun dinc təşəbbüslərinin beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən dəstəklənməsi olduqca əhəmiyyətlidir. Uğurla həyata keçirilən Qayıdış Konsepsiyasına əsaslanan bu təşəbbüslər Qərbi azərbaycanlıların sülh yolu ilə təhlükəsiz və ləyaqətli şəkildə öz doğma yurdlarına geri dönməsinə böyük töhfələr verəcəkdir".

Taniyaq, tanıdaq!

Yağı tapdağında qalan qədim yurd yerlərimiz: Göyçə, Ağbaba-Şorəyel, İrəvan, Zəngəzur, Dərələyəz - hərəsi unudulmaz vətən torpağının bir parçasıdır. Əzəli və əbədi doğma torpaqların mamırılı qayalarına, dumduzu bulaqlarına, gülünə, çiçəyinə həsrət qalanların, onun ürək sızıldan nisgilini çəkənlərin hamısının ürəyində o diyara açılan bir pəncərə var. İndi xarabalığa çevrilən torpaqlara sarı baxan bir pəncərə - nisgil, həsrət və ümid pəncərəsi. Bu pəncərədən görünən doğma yurd yerləri, dədə-baba ocaqları ürəkləri sızlatsa da, hər şey bir ali məqsəd üçündür.

Təlatümlü alim ömrünün müdrək salnaməsi

Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin müəyyənləşdirdiyi uğurlu və xarici siyasət dinc və ləyaqətli şəkildə o torpaqlara qayıtmaq bu ali məqsədin əsasını təşkil edir. O torpaqların təəssübünü çəkənlər, əsl insan ömrü yaşayanlar həyatın mənasını qurub-yaratmaqda, ata-babalarının şərəfli adlarını uca tutmaqda görüblər. Görkəmli şəxsiyyətlərin keçdikləri ömür yolu həmişə belə olub. Təlatümlər qoynunda müdrəkləşə-müdrəkləşə xalqına, vətəninə xidmət edib. Vətəndaş alim, böyük ziyalı Abel Məhərrəmov da məhz belə bir ömür yolu keçən şəxsiyyətlərdəndir. Təkcə Azərbaycanda yox, onun hüduqlarından kənarda da yaxşı tanınan Abel müəllim heç vaxt elmi məclislərin adı seyrçisi, müşahidəçisi olmamışdır. Qərbi Azərbaycanın Ağbaba-Şorəyel mahalından dəfələrlə deportasiyaya məruz qalan Abel Məhərrəmovun ailəsi bütün təzyiq və təqiblərə baxmayaraq, onu doğma el-obasına, vətənə layiqli övlad kimi böyütdülər. 1948-1953-cü illərdə Qərbi Azərbaycandan didərgin salınan bu ailə Ağdamda məskunlaşmaq məcburiyyətində qaldı. Ailənin ikinci övladı Abel Məhərrəmov da ulu Ağbaba-Şorəyel mahalından çox-çox uzaqlarda - Ağdamda dünyaya göz açdı. Bu görkəmli şəxsiyyətin mənalı və ibrətəməz həyat salnaməsinin hər səhifəsi, hər sətiri qürur və fəxr hissi doğurur. Müdrək insan ömrünün səhifələrini vərəqlədikcə onun nə qədər keçməkeşli, lakin mənalı bir hə-

yat yolu keçdiyinin şahidi olarıq: Abel Məmmədli oğlu Məhərrəmov 1950-ci il yanvarın 5-də Ağdam rayonunda anadan olmuşdur. O, 1966-cı ildə Amasiya rayonunun Güllübu-laq kənd orta məktəbini medalla bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) Kimya fakültəsinə daxil olmuş, 1976-cı ildə MDU-da akademik N.S.Zefirovun rəhbərliyi altında namizədlik (fəlsəfə doktoru) dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1976-cı ildən Azərbaycan Dövlət Universitetində baş elmi işçi, baş müəllim, dosent, tədris hissəsinin müdiri, dekan müavini vəzifələrində çalışmışdır. 1991-ci ildə doktorluq dissertasiyası müdafiə etmiş, həmin il Üzvi kimya kafedrasının professoru seçilmiş, 1993-1999-cu illərdə Kimya fakültəsinin dekanı olmuşdur. 1999-cu ilin yanvarında Ümummilli lider Heydər Əliyevin Sərəncamı ilə Bakı Dövlət Universitetinin rektoru təyin edilmiş, 20 ilə yaxın - 2018-ci ilin noyabrınadək bu vəzifədə çalışmışdır. Hal-hazırda Üzvi kimya kafedrasının və Zərif üzvi sintez Elmi Tədqiqat Laboratoriyasının müdürüdür. Rektor olduğu müddətdə elmin və təhsilin inkişafı üçün köklü islahatların aparılmasına, BDU-nun dünya reytingində cədvəlində xeyli irəliləməsinə nail olmuşdur. Bu illərdə

həmçinin universitetdə iki yeni fakültə, onadək kafedra, Nano Araşdırma Mərkəzi də daxil olmaqla otuzadək yeni elmi-tədqiqat laboratoriyası, Gənc İstedadlar liseyi, BDU-nun Qazax filialı yaradılmış, universitetin əsas, birinci və ikinci korpusları, Altıağac tədris-təcrübə bazası əsaslı təmir edilmiş, Qubada 4 mərtəbəli Tədris-təcrübə və İstirahət mərkəzi, əməkdaşlar üçün ümumilikdə 800 ailəlik 3 yaşayış kompleksi, 10 mərtəbəli Üçüncü tədris korpusu, idman kompleksi, stadion, park, üzgüçülük hovuzu, nəşriyyat, yeməkhana kompleksi, poliklinika və digər tikililər istifadəyə verilmiş, BDU dünyanın bir çox nüfuzlu qurumlarına, o cümlədən Avrasiya Universitetlər, Qaradəniz Hövzəsi Universitetlər, Avropa Universitetləri, Xəzərtrafi Universitetlər Assosiasiyalarına həqiqi üzv seçilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi (2000) olan akademik Abel Məhərrəmov Azərbaycan

miyasının və Türk Dünyası Araşdırmaçıları Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının fəxri həqiqi üzvüdür. Türkiyə, Rusiya, Rumıniya, Ukrayna, Çin, Albaniya və Qazaxıstanın bir sıra Universitetlərinin Fəxri doktoru, M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Fəxri professorudur. Akademik Abel Məhərrəmovun bilavasitə rəhbərliyi ilə 80-dən çox alim dissertasiya işlərini uğurla müdafiə etmişlər. O, 1800-ə yaxın elmi məqalə və tezis, 70 xitirə, 24 monoqrafiya, 60-dan çox dərslik və dərs vəsaitinin müəllifidir. Onun Web of Science Clarivate Analytics (əvvəl Thomson Reuters) agentliyinin siyahısına daxil olan jurnallarda 500-dən çox elmi məqaləsi çap olunub, "H" indeksi üzrə göstəricisi 34-dür, Scopus beynəlxalq sistemində indeksənən "New Materials, Compounds and Applications" jurnalının baş redaktorudur. Akademik Abel Məhərrəmov 2005 və 2010-cu illərdə Azərbaycan Respublikası

baycanda elm-təhsil sisteminin qurulmasında danılmaz xidmətləri vardır. Abel müəllimin ən böyük istəyi isə, insanların ürəyində rəğbət və sevgi qurmaq olub. Yalnız Azərbaycanda deyil, dünya kimya elminin inkişafında mühüm fəaliyyət göstərən Abel Məhərrəmov qəlbini odunu, hərəkətini, ömrünün qaynar və coşğun illərini millətinin gələcəyi olan gəncliyinin tərbiyəsinə həsr edib. O, neçə-neçə istedadlı gəncin, alimin yetişməsində, formalaşmasında, həyata vəsiqə almasında əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir. Həyatının 35 ilini peşəkar elmi-pedaqoji fəaliyyətə həsr edən Abel Məhərrəmov məhsuldar ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə də Azərbaycan cəmiyyətində xüsusi yer tutur, rəhbərlik etdiyi üzvi kimya kafedrasının fəaliyyətini müasir dövrün tələblərinə uyğun qurur, ətrafına yığdığı gənclərə elmi rəhbərlik edir, öz elmi məktəbinin qorunması, inkişaf etdirilməsi üçün yorulmadan çalışır, elmi-nəzəri, elmi-pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, ictimai qurumların işində də yaxından iştirak edir. Qərbi Azərbaycan İcması yarandıqdan sonra Abel müəllim yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətini Azərbaycan xalqı qarşısında bir daha nümayiş etdirdi. O, icmanın Amasiya rayon təşkilatının rəhbəri, eyni zamanda QAI-nin Ağsaqqalar Şurasının üzvüdür. Öz soydaşlarının bütün qayğılarına və dərclərinə şərikin Abel müəllimin diqqətindən heç nə yayınmır. Ötən müddətdə çox böyük işlərə imza atıb. Təşkilati işlərin aparılması, soydaşlarımıza, xalqımıza məxsus dəyərlərin müəyyənləşdirilməsi, toplanması, qeydiyyatı alınması, müxtəlif elmi konfransların keçirilməsi onun bu sahədəki xidmətlərinin yalnız bir qismidir. Prezident İlham Əliyevin Qərbi Azərbaycana qayıdış konsepsiyasının uğurla həyata keçirilməsi istiqamətində geniş, əhatəli fəaliyyət göstərən Abel Məhərrəmov tarixi torpaqlarımızın geri qaytarılması uğrunda mübarizə aparan insanların arasında özünəməxsus yer tutur. Dədə-baba ocaqlarına qayıtmaq istəyən Qərbi azərbaycanlıların müqəddəs arzusu Abel Məhərrəmovun da ürəyində əbədi bir istəyə çevrilib. Bu müqəddəs amal və arzu ilə akademik Abel Məhərrəmov doğma xalqı ilə birgə aydın sabahlara doğru inamla irəliləyir.

P.S. Rusiya Elmlər Akademiyasından akademik Abel Məhərrəmovun ünvanına xoş bir xəbər daxil olmuşdur. Göstərdiyi elmi xidmətlərinə görə Məhərrəmov Abel Məmmədli oğlu Rusiya Federasiyasının Prezidenti V.Putinin sərəncamı ilə təsis olunmuş "Rusiya Elmlər Akademiyasının 300 illiyi" yubiley medalı ilə təltif edilmişdir.

*Mahirə Hüseynova
ADPU-nun Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru,
filologiya elmləri doktoru, professor, QAI İdarə Heyətinin üzvü*

Milli Elmlər Akademiyasının (2007) və Rusiya Elmlər Akademiyasının (2016) həqiqi üzvü seçilmiş, "Şöhrət" ordeni (2009), 2-ci dərəcəli "Əmək ordeni" (2019), Heydər Əliyev medalı (2024) ilə təltif edilmişdir. İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının "Qızıl medalına" (2000), Rumıniyanın Komandor dərəcəli "Qızıl Ulduz" ordeninə (2006), "Elm və Texnologiya sahəsində İSESCO mükafatı"na (2012) və digər yüksək Beynəlxalq mükafatlara layiq görülmüşdür. Prezident İlham Əliyevin sərəncamları ilə Azərbaycan Respublikasının Elm, Texnika, Memarlıq, Mədəniyyət və Ədəbiyyat üzrə Dövlət Mükafatlar Komissiyasının və Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının redaksiya heyətinin üzvü təyin edilmişdir. Qara Dəniz Hövzəsi Ölkələri Universitetləri Assosiasiyasının prezidenti (2002-2004), Avrasiya Universitetlər Assosiasiyasının vitse-prezidenti (2015-2019) olmuşdur. Latviya Elmlər Akademiyasının nəzdində Beynəlxalq Elmi Şuranın üzvü, Gürcüstan Milli Elmlər Akade-

Milli Məclisinin üzvü seçilmiş, on il Azərbaycan-Yaponiya Parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupuna rəhbərlik etmişdir. 20 ilə yaxın Yeni Azərbaycan Partiyasının İdarə Heyətinin və Siyasi Şurasının üzvü olmuşdur. Abel Məhərrəmov Respublika Ağsaqqalar Şurasının sədr müavini kimi də səmərəli fəaliyyət göstərir. Bu görkəmli və sadə insanın taleyində qurub-yaratmaq ən vacib amildir. 16 yaşında Bakıda tələbə həyatını, az sonra Moskvada aspirantlıq dünyasını, 1976-cı ildən Bakı Dövlət Universitetində ömürlük karyerasını qurmuşdur. Ailə də, evçilik də, insanlarla harmonik münasibət də qurub, həyatın çətin sınaqlarından çıxmaqla taleyini yazdığı mərhələlərdən keçərək elmlər doktoru, akademik, deputat olmuşdur. Universitetin 100 illik tarixinin beşdə birini rektorluq edib, quruculuq işləri aparmaq da onun qismətinə düşmüşdür. Qürur doğuran haldır ki, 100 minə yaxın gəncin ali təhsil haqqında sənədində onun imzası, minlərlə insanın taleyində xeyirxah rolu, Azər-

*Qərbi Azərbaycan
Araşdırmalar Mərkəzi*

Ülvi Bünyadzadə 1969-cu ilin 23 sentyabrında ustad aşiq Ələsgər yurdunun - qədim Göyçə mahalının Kəsəmən kəndində ziyalı ailəsində dünyaya göz açmışdır. Beş yaşından yazıb-oxumağı bacaran Ülvi altı yaşında ilk şeirini yazmışdır:

**Yavaş-yavaş qar yağır,
Yer çökür ağır-ağır.
Hər tərəfi qar бүriüdü,
Uşaqlar xızəyə yüyürdü.**

Ülvinin körpə könlünün ilk poetik pıçıltısı, ilk zümzüməsidir bu mısırlar. Gördüklərini, yerli-yerindəcə düzüb-qafiyələndirib. Bəli, bu hələ qafiyənin nə olduğunu bilməyən altı yaşlı Ülvinin ilk şeir tapıntısıdır. Ülvi Bünyadzadə ibtidai təhsilini Kəsəmən kənd orta məktəbində, orta təhsilini isə Daşkəsən şəhərində almışdır (Ülvinin on yaşı olanda atasının işi ilə əlaqədar olaraq ailəlikcə Kəsəmən kəndindən Daşkəsən şəhərinə köçmüşdülər). Ülvinin poeziya həvəsi öləri olmamışdır. Əksinə, bu, qəlbində getdikcə artan tələbatı çevrilmişdi. O, 13 yaşında öz yaşdılarına ithaf etdiyi şeirində yazırdı:

**Döyüşlərdə yoxdurmuşuq,
Gələcəyə qaranquşuq.
Həyat üçün doğulmuşuq,
Vətən üçün ölməliyik.**

Bu şeir Ülvinin poetik yaradıcılığının özül daşdır. Orta məktəbdə oxuduğu illərdə Ülvi ədəbiyyata və elmi biliklərə son dərəcə böyük maraq göstərmişdir. 12-13 yaşlarından sonra, ümumiyyətlə, bütün şagirdlik həyatı boyunca vaxtaşırı olaraq şeirləri, müxtəlif səpgili bədii və publisistik yazıları ilə mətbuatda (rayon qəzeti "Daşkəsən") çıxış etmişdir. Eyni zamanda rayonda fəaliyyət göstərən "Qoşqar" ədəbi birliyin üzvlüyünə qəbul edilmişdir. Orta məktəbdə oxuduğu illərdə Ülvi həm də yeddillik musiqi təhsili almışdır (onun şagirdlik həyatındakı ictimai fəaliyyəti haqqında illər əvvəl "Günəşinə qovuşan Ülvin" məqaləsində yazmışdıq). Elmə, sənətə son dərəcə böyük həvəs göstərən Ülvi 1987-ci ildə ADU-nun (keçmiş APXDİ) İngilis dili fakültəsinə daxil olmuşdur. Təhsilə bağlandığı ilk günlərdə aydın fikirliliyi, həyata nikbin baxışlarıyla dərhal müəllim və tələbələrə dərindən rəğbətini qazanmış, qrup nümayəndəsi seçilmişdir. Dərs əlaçısı və fəal ictimaiyyətçi kimi tezliklə bütün İnstitutda tanınmışdır. İnstitut qəzetində dərc edilən yazılarını müəllim və tələbələr hörmətlə qarşılayırdılar. 1987-1989-cu illər Ülvi Bünyadzadənin qısa ömrünün ən məhsuldar dövrü olmuşdur. 1988-ci ilin iyun ayından 1989-cu ilin sentyabr ayına qədər hərbi xidmətdə olmuşdur. Ülvi əsgəri xidmətini yüksək səviyyədə yerinə yetirdiyinə görə hərbi hissədə Sov.İKP üzvlüyünə qəbul edilmişdir. Oradan göndərdiyi məktublarında, şeir və qeydlərində vətənə məhəbbətini bildirirdi. 1989-cu ilin sentyabr ayında SSRİ Müdafiə Nazirinin həmin dövrdəki qərarına əsasən o, tələbə olduğu üçün vaxtından 9 ay əvvəl hərbi xidmətdən tərxis olundu və APXDİ-nin (indiki Azərbaycan Dillər Universiteti) II kursunda təhsilini davam etdirmək üçün Bakıya qayıtdı. Bu vaxt Bakıda mitinqlər keçirilirdi. Sentyabr ayının əvvəllərində Kanskdan Bakıya qayıdan Ülvi həmin gün mitinqdə iştirak etmiş və uydurma "Dağlıq Qarabağ problemi"nin xalqı üçün yaratdığı sıxıntıların, iztirabların, gərginliklərin daha da dərinləşdiyinin şahidi olmuşdur. 1989-cu il sentyabr ayının 10-da Ana torpağı, doğma xalqı qarşısında övladlıq borcunu şərəflə, ləyaqətlə yerinə yetirəcəyini vicdani borc bilərək öz müqəddəs "And"ını yazmış və onun həyatını hə-

min "And"dan ayrı təsəvvür etmək olmaz. "And: Mən, Bünyadzadə Ülvi Yusif oğlu, həyatımda ilk və son dəfə öz vicdanım qarşısında and içirəm; bir elin, bir millətin adını təmsil etdiyimi heç zaman unutmayacağam; Azərbaycan torpağının qürurdan, qeyrətdən yoxsulmuş adımı müqəddəs tutacaq, bu

ilə bağlı olmuşdur. Uşaq yaşlarından bu sənətə öz duyğusu, hissi, duyumu ilə meyil etmiş və getdikcə həyatı müşahidələri, düşüncələri ilə buna daha da bağlanmışdır. Ülvinin bütün şeirləri, yazıları onun xarakteri ilə bir vəhdətdə birləşir, bu, vətənə, torpağa, elə məhəbbət hissiylə əlaqədardır. Ülvi ədəbi fəaliyyəti üzərində ciddi işləmişdir. Yaşadığı illərin bəhrəsi olaraq bu gün əlimizdə onun zəngin, rəngarəng və orijinal ədəbi irsi qalmışdır. Ülvinin əsərlərində ana xətt - vətən müqəddəsliyi, azadlıq duyğusu və qeyrətli vətəndaş oğul obrazının tərənnümü əsas yer tutur. Şair qəlbində baş qaldıran Milli Azadlıq eşqinin müqəddəs yolda çarpışmaqla məşələ dönəcəyinə inanır. Bu, 70 il ərzində gəldiyimiz "hamarlanmış yol" yox, milli məniyyətini təsdiqləyən, vətən şərəfini ucaldan yol, cığır olmalıdır. "Həyat üçün doğulmuşuq, Vətən üçün ölməliyik" ideali ilə yaşayan şair 15 yaşında ikən Vətənə üz tutub:

ÜLVİ BÜNYADZADƏ ŞƏXSİYYƏTİ VƏ ƏDƏBİ İRSİ

**Sən mənim yolumda bir məşəl kimi,
Yanursan, məni də yandırmaq üçün.
Döyünən qəlbimin yatan səsinə,
Yuxudan oyatmaq, çaxdırmaq üçün.**

- mısırlarını yazsa da, mübarizə yolunu seçdi. Bu, Ülvinin milli vətəndaşlıq mövqeyini, qətiyyətini sübut edirdi. "Qoşqar" ədəbi birliyinin sədri, şair Namazlı Paşayev 1987-ci ildə Ülvinin ali məktəbə daxil olması münasibətilə "Daşkəsən" qəzetində dərc etdiyi "Ülvi" məqaləsində yazmışdır: "Ülvini lap çoxdan tanıyıram. Tez-tez rayon qəzetində məqaləsini oxuduqca hiss edirdik ki, o, istedadlı oğlandır. Yaxşı yadımdadır, "Qoşqar" ədəbi birliyinin növbəti məşğələlərinin birində bir məktəbli oğlan çıxış etdi. Həmin ciddi şeirlərin müəllifi məlum oldu ki, imzasına rast gəldiyimiz Ülvi Bünyadzadədir. Dərnəkdə Ülvi özünün təhlil və mühakimə qabiliyyəti ilə fərqləndi. O vaxtdan onunla dostlaşdıq. Redaksiyaya birgə gedib-gəldik, tapşırıqlar aldıq. Qəzetin növbəti nömrələrinin birində onun yazılarını oxuduqca bilirdim ki, bu gün məktəbli olan Ülvi sabah özüne aydın yol seçməyi bacaracaqdır. O, həmişə arzu edirdi ki, gələcəkdə tərcüməçi olsun. İngilis dilindən tərcümə etdiyi kiçik hekayələr də, yumorlar da həmin arzusunun təsirindən idi. Ülvi ingilis dilidərlərindən fərqlənər, əla qiymətlər alardı. Ümumiyyətlə, dil öyrənməyə çox böyük həvəsi vardı".

Bu məqalə dərc olunduca Ülvi tələbə adını yenidən almışdı. Sevinirdi, bu yazı da onun sevincinə sevinc qatmışdı. Ülvi müəllimləri, yoldaşları tərəfindən həmişə böyük hörmətlə, məhəbbətlə sevilmişdir. Məktəb illərində hazırlanan bütün tədbirlər Ülvinin təşkilatçılıq və ssenarisi əsasında aparılırdı. O, yoldaşları arasında özünü bədii yaradıcılıqla ciddi məşğul olan bir şair-yazıçı kimi qabarıq büruzə verməzdi. Həmin könlünü ürəyindən gələn qaynar hərərətli 3-4 misra şeirlə alardı. Sərbəst mühakiməli, yüksək tənqidiyə görə yoldaşlarından qeyri-adi dərəcədə fərqlənərdi. Bədii sənət haqqında söhbətlərini isə atası yaşda olan kişilərlə, "Qoşqar" ədəbi birliyinə toplanan şair və yaradıcı ziyalılarla edərdi. "Bir tikə məktəb uşağı" olduğu halda, çəkinmədən onlarla ciddi mübahisələr edər,

oxuduqları yazılara öz tənqidi münasibətini bildirərdi.

Ülvinin mətbuatda ilk şeiri "Qoşqar"ın təqdimatıyla dərc olunmuşdur. Şeir dodaqdeyməz şəklindədir: lirik, gözəl, bir az kövrək, bir az titrək, bir az həssas və yanıqlı hisslərdən ibarətdir.

Səyyaddan sayalanan,

Ahl-nalalı ceyran.

Gəldi səyyada sarı,

Qaldı yaralı ceyran.

Onda musiqi duyumu güclü idi. Və təsadüfi deyil ki, bir çox milli musiqi alətlərimizdə gözəl ifaları ilə məktəbdə keçirilən ayrı-ayrı yığıncaqlarda, görüşlərdə müəllim və şagird kollektivinin dərin rəğbətini qazanmışdı. O, qarmon, tar, saz, piano, kamança və s. musiqi alətlərində çalmağı bacarırdı. Ülvinin musiqi istedadına heyranlığını Naxçıvan Televiziya və Radio Şirkətinin sədri, şair Elman Həbib (indi haqq dünyasında olan Elman Həbibə Allah rəhmət eləsin) bir məqaləsində belə bildirir: "Ülvi. Onunla qardaşmıgildə

ri tutmuşdu. Bu qeydlər, bəlkə də gələcəkdə ən sanballı bir tarixi əsərin bünövrəsi idi. Millətimizin müstəqil Azərbaycan dövləti yaratmaq mübarizəsi yolunda Ülvi bütün fikrini bir səmərəyə yönəltdi: fəal, sırayı cəhəddəş oldu. Bütün ali məktəb tələbələri arasında böyük nüfuz qazandı. 1989-cu il idi, əsgəri xidmətdən yenidən qayıtmışdı. Gənclər arasında azadlıq və milli müstəqillik uğrunda təbliğat aparın Ülvi bir qrup fəal, qeyrətli, Vətən sevgili tələbələrə Bakı Dövlət Universitetində tanış oldu. Az sonra həmin qrup (müxtəlif ali məktəb tələbələrini təmsil edən) BDU-da Şimali Azərbaycan Azadlıq Tələbələr İttifaqının təsis konfransını keçirdilər. İttifaqın Proqramı və Nizamnaməsini Ülvi bir gecəni yatmayıb şəhərcədən işlədi, sabah tezdan isə soliqə ilə özünü çıxarıb (o zamanlar kompüter yox idi. Ülvinin heç yazı makinası da yox idi. gözəl əl xətti vardı) konfransa apardı. Bu iş əslində onun üçün yeni deyildi.

Hələ əsgəri xidmətdə olarkən qulluq etdiyi raket hissələrinin birində yaratdığı "Xətai" təşkilatının Proqram və Nizamnaməsini də təkbəşinə hazırlamışdı və müzakirə zamanı onlar təşkilatın üzvləri tərəfindən bəyənilmişdi.

"Xətai" təşkilatın yaradıcısı və rəhbəri olan Ülvi qulluq etdiyi hərbi hissədə xeyli tərəfdar toplamış və məqsədlərini onlara açıqlamışdır. Üzvlərin məqsəd və vəzifələri Azərbaycanda gedən hadisələrə İttifaq fonunda dərindən və hərtərəfli təhlil edərək həmin hərbi hissənin və digər hərbi hissələrin əsgərləri arasında kütləvi təbliğat apararaq bütün respublikalara vətənimiz barədə, onun öz suveren hüquqları uğrunda mübarizəsi haqqında, torpağımıza uzanan qara əllərin təhrikçiləri barədə həqiqətləri, xalqımızın dostcanlı, qonaqpərvər və sülhsevər bir xalq olduğunu anlatmaq və Azərbaycanın tarixi barədə müəyyən təsəvvür yaratmaqdan ibarət idi.

Bu haqda Ülvi məktublarının birində yazır: "Daha bir hadisə barədə. Burada xidmət edən azərbaycanlılar (mənim təşəbbüsləmlə) "Xətai" adlanan bir dərək təşkil etmişik. 20 nəfər üzvü var, namizədlər yenə az deyil. Məqsədimiz Azərbaycanda baş verən hadisələrə, ümumiyyətlə, onun dərdlərini, çatışmazlıqlarını müzakirə etmək, qərar çıxarmaq, şuramızın adından müəyyən ölçülər götürməkdir... Özümüzün Proqram və Nizamnaməmiz var. Hamımız tənənləli surətdə and içmişik. Görək bu böyük işimizin axırı nə olacaq. Məni şuramızın sədri seçiblər".

Bunlar Ülvinin uzaq Sibir torpağından Vətənimiz sarıdan keçirdiyi nigərançılıqlarının əks-sədasıdır, vətəndaş qayğısıdır. Respublikada baş verən bütün hadisələrə öz münasibətini məktubları vasitəsilə hökmən bildirərdi. Hər xırda şey haqqında olan narahatçılıqlarını öyrənməyə çalışırdı. Başqa respublikalarda gedən ictimai-siyasi prosesləri izləyir, müqayisə edir, bir vətən fədaistək soyuq Sibir torpağında çırpınırdı. Vətən ağrılarını daim içində, könlündə gözdirən Ülvi başqa bir məktubunda qayğılı-qayğılı yazdı: "Xeyli vaxtdır ki, məktub almadıqma məyus olmuşam. Mən burada, Pribaltikada yaranan milli cəbhənin, Belorusiyada yaranan xalq Cəbhəsinin, Beynəlmiləl cəbhənin (bundan bəlkə də xəbərin yoxdur), Ermonistan tələbələr İttifaqının proqramları ilə yaxından tanış olmuşam. Təsəvvür elə ki, Estoniya iyunun 1-dən təsərrüfat hesabına keçir. Bu artıq respublikanın öz siyasi suverenliyini qazanmağın inamını artırır. Onu nəzərə alaq ki, bu iqtisadi müstəqilliyin ardınca siyasi müstəqillik gəlir.

(Davam gələn sayımızda)

**Almaz Ülvi (BİNNƏTOVA)
Filologiya elmləri doktoru,
Ülvi Bünyadzadənin bibisi**

Ermənilərin tarixi Azərbaycan torpaqlarına kütləvi köçü

(Əvvəli ötən sayımızda)

İşğal olunmuş ərazilərə ermənilərin köçürülməsi haqqında çarın verdiyi xüsusi fərmanda deyilirdi ki, rus dövləti xristianlıq naminə "qardaş erməni xalqını" himayəyə götürür".

Rusiya imperiyasının Daxili İşlər Nazirliyi Şurasının keçmiş üzvü Pyotr Butkov I Pyotrun 10 noyabr 1724-cü il tarixli fərmanın imzalanmasından əvvəl ermənilərlə görüşdüyünü və daha sonra general-mayor Kropotova bu məzmununda məktub yazdığını bildirirdi: "Erməni xalqı bizdən xahiş etdi ki, onları himayəmizə qəbul edək və ömrü edək ki, yeni əldə etdiyimiz İran vilayətlərində məskunlaşmaq üçün əlverişli yerlər ayrılın.

Buna görə də bununla sizə əmr edirik ki, erməni xalqından hər hansı biri Müqəddəs Xaç qalasına çatdıqda dərhal onları həmin qalaya, Sulak, Ağraxanı və Terek çaylarının kənarına, istədikləri yerə aparsınlar məskunlaşa biləcəkləri və digər məsələlərdə onlara hər cür köməklik göstərməli, onları güclü himayə altında saxlamalı və onlarla ələ davranmalı ki, onlardan heç bir şikayət çıxmınsın. Bu erməni xalqını bizim xüsusi imperiya lütfümüzə və himayəmizə qoşduqdurun".

Ermənilərin Qafqaza köçürülməsi, yerləşdirilməsi və dövlətlərinin yaradılması ideyasının I Pyotra məxsus olduğunu digər tədqiqatçılar da qeyd edirlər. Lakin Rusiya öz məqsədinə yalnız XX əsrin əvvəllərində nail oldu. 1802-ci ildə çar I Aleksandr P.D.Sisianova yolladığı məktubunda göstərir ki, nə olursa olsun ermənilərdən Azərbaycanın bu və

1813 və 1828-ci illərdə imzalanmış Güllüstan və Türkmənçay müqavilələri Azərbaycanı, onun tarixi torpaqlarını parçaladı, xalqımızı iki yerə böldü.

Heydər Əliyev

ya digər xanlıqlarında istifadə olunmalıdır. Rusiya ilə İran arasında gedən iki müharibənin sonunda imzalanmış Güllüstan və Türkmənçay müqavilələri Azərbaycan xalqının tarixində faciəvi rol oynadı və Azərbaycanın parçalanmasına gətirib çıxardı. Türkmənçay müqaviləsinin 14 və 15-ci maddələri "təbii əlverişli" ilə bağlı idi. İrəndən ermənilərin köçürülməsi məsələsi ikinci Rusiya- Qacar İran müharibəsinin (1826-1828) gedişində Sankt-Peterburqda qaldırıldı. "Rusiya Osmanlı dövlətinə qalib gəldikdən sonra isə Ədimə (1829) müqaviləsinə əsasən, Cənubi Qafqazda Qacarlar İranı və Osmanlı imperiyasına qarşı gələcək işğalçılıq planlarını həyata keçirmək üçün xristian istinadgahı yaratmaq məqsədilə həmin dövlətlərin ərazisində yaşayan erməniləri kütləvi surətdə Şimali Azərbaycan torpaqlarına, əsasən də İrəvan, Naxçıvan, Qarabağ xanlıqlarının ərazisinə köçürdü. İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarını işğal etmiş general Paskeviç İrəndən köçürülən ermənilərin hansı Azərbaycan torpaqlarına istiqamətləndirilməsi barədə konkret göstəriş də vermişdi: köçürülən erməniləri İrəvan və Naxçıvan əyalətlərinə istiqamətləndirmək lazımdır ki, həmin ərazilərdə xristian əhalinin sayı mümkün qədər artırılsın. 1828-ci ilin təqribən 4 ayında (fevral-iyun) İrəndən Şimali Azərbayca-

na - İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ xanlıqlarının ərazisinə 8249 erməni ailəsi, yəni 40 min nəfər erməni köçürüldü. Bir qədər sonra isə Şimali Azərbaycan torpaqlarına Osmanlı dövləti ərazisindən daha 90 min nəfərdən artıq erməni köçürülüb gətirildi".

I Pyotrun bu siyasi xətti onun varisləri tərəfindən sonrakı bir əsr ərzində davam etdirildi. 1804-1813-cü illər rus-İran müharibəsində Rusiyanın qələbəsi və Azərbaycanı parçalayan "Güllüstan müqaviləsi" ermənilərin köçürülməsi və birləşdirilməsini yenidən qəti şəkildə gündəmə gətirdi. 1826-1828-ci illər rus-İran müharibəsinin gedişində İrəvan işğal edildikdən sonra bu plan həyata keçirilməyə başlandı. Erməni katalikosu Nerses Aştaraketsi köçürülmə haqqında layihə hazırladı. A.S.Qriboyedov da bu planın hazırlanması və həyata keçirilməsində böyük rol oynadı.

Nerses 1827-ci ilin noyabrında ermənilərin köçürülməsinə rəhbərlik etmək üçün Peterburqdan dəvət edilən və bu zaman Təbrizdə olan Yegiazar Lazaryana yazdı: "İndi mən bizim erməni millətinin sədaqətli müdafiəçisi cənab A.S.Qriboyedovdan əsir xristianlar haqqında xahişimi unutmamasını və onları olduğu hər yerdə rus ağalığının qüdrətli bayrağı altına qəbul edilməsini rica

Leyla Calalova
ADPU-nun Qərbi Azərbaycan
Araşdırmalar Mərkəzinin
rəhbəri, tarix üzrə fəlsəfə
doktoru

etdim... Mən həmçinin İrənda olan bütün ermənilər haqqında zati-alidən (Paskeviçdən) xahiş etdim və indi mən cənab (Qriboyedova) yazıram, cənabınızdan da rica edirəm: İvan Fyodoroviç Paskeviçi lütfən sövq edəsiniz ki, barışıq zamanı İranın hakimiyyəti altında olan şəhər və kəndlərdə yaşayan ermənilərin Böyük Rusiya imperiyası himayəsi altında azad surətdə öz vətəni Ermənistanı qayıtmaz haqqında maddəni müqaviləyə daxil etməyi unutmasın".

Qeyd etdiyimiz kimi, Qafqaz coğrafiyasında baş verən hadisələrin əsası yüzilliklər əvvəl qoyulub. 1805 -ci ildə Rusiya və Qarabağ xanı ilə bağlanan Kürekçay müqaviləsi, 1813- 1828 -ci illərdə Güllüstan və Türkmənçay müqavilələri, 1829-cu ildə Osmanlı və Rusiya imperiyaları arasında bağlanan Ədimə müqaviləsi çar Rusiyanın Qafqaz siya-

sətinin XIX əsrdən əvvəl hazırladığı planının tərkib hissəsi idi. Bu isə, o deməkdir ki, Qarabağın, Zəngəzurun, Göyçənin ermənilərə verilməsi planının əsası bəzilərinin qeyd etdiyi kimi XIX əsrin əvvəllərində deyil, daha öncədən, hələ çar I Pyotrun zamanından hazırlanıb. Səfəvi imperiyasının zəifləməsindən sonra firsəti əldən vermək istəməyən Pyotr tarixdə "Böyük Pyotrun fars səfəri" adlanan səfərə çıxıb.

Tarixçi Aqil Şahmuradov qeyd edir ki, "I Pyotrun Xəzər yürüşündə əsas məqsəd Xəzərətəfəri əraziləri ələ keçirmək və burada möhkəmlənmək idi, lakin bu işi yalnız silah gücünə həyata keçirməyin asan olmayacağı aydın idi. Bu səbəbdən də I Pyotr ermənilərdən istifadə etmək qərarına gəldi. O, İstanbuldakı rus səfiri A.Rumyantseva Osmanlı dövləti ərazisində yaşayan erməniləri Xəzər dənizinin qərb sahillərinə köçməyə razı salmağı tapşırırdı".

Doğrudan da 1722-1723-cü illəri əhatə edən və Cənubi Qafqazda rus təsirinin artmasına səbəb olan bu səfərlə Osmanlıların bölgədəki nüfuzu azaldı, Dərbənd, Şirvan, Gilan, Mazandaran, Bakı və Astrabad bölgələri ələ keçirildi. Cənubi Qafqaz, xüsusilə də Azərbaycan özünün zəngin təbii sərvətləri, xammal ehtiyatları, həmçinin mühüm strateji coğrafi mövqeyi ilə hər zaman diqqət mərkəzində idi. İqtisadi-təsərrüfat əhəmiyyəti ilə yanaşı, Qafqaz keçidində mühüm mövqə tutan Azərbaycan Avropa və Asiyayı birləşdirən körpü rolunu oynamaqla mühüm strateji maraq kəşb edirdi.

(Davamı gələn sayımızda)

"XX əsrdə Dərələyəzdə urbisid və etnosid aktları"nın konseptual tədqiqi

(Əvvəli ötən sayımızda)

Professor Mahirə Hüseynova Dərələyəz urbonimlərini tədqiq edərkən tarixi-müqayisəli və qarşılaşdırma metodlarında istifadə edərək əsrlər, minilliklər ərzində fonetik və morfoloji dəyişikliyə məruz qalan coğrafi adların tarixi-lingvistik təhlil yolu bərpasına nail olmağa çalışmışdır. Həmçinin əsas problem kimi dilin müxtəlif səviyyələrində restavrsiya olunmuş formaları və bu formalar arasında qarşılıqlı əlaqələri düzgün müəyyənəlməkdən ibarətdir ki, o, təhlil prosesində bu cəhətlərə xüsusi əhəmiyyət verilmişdir.

Əsərin ən maraqlı və diqqəti özünə cəlb edən paraqraflarından biri "Erməni-hay qaraçıların etnopsixologiyası və onların Dərələyəz mahalında dağıtdıqları yaşayış məntəqələrinin adları tarixi cədvəllərin dili ilə" adlanır. Həqiqətən də, dünyanın gözü qarşısında dədə-baba ocağımız, qədim yer-yurdlarımız, yaşayış məntəqələrimiz alt-üst edilib, xarabalığa çevrilmiş, bir sözlə ekoloji terror siyasəti həyata keçirilmişdir.

Müəllif yazır ki, erməni faşistləri Qərbi Azərbaycanda, o cümlədən Dərələyəz mahalında tək-cə soydaşlarımıza məxsus yaşayış məntəqələrini darmadağın etməklə, əhalini soyqırma məruz

qoymaqla məşğul olmamış, kənd adlarının dəyişdirilməsini də hiyləgərcəsinə yerinə yetirmişlər. M.Hüseynova bunların bir qismini də cədvəl əsasında sistemləşdirib vermişdir, məsələn: Ağkənd / Ağçadzor, Aynəzər / Axavnadzor, Başkənd / Vernaşen, Yengicə / Qondzak, Kotanlı / Karmiraşel, Paşalı / Zaritop və s. onlarla, yüzlərlə dəyişimə məruz qalan coğrafi adlarımız müəllif tərəfindən araşdırılmış, dəyişdirildiyi tarix dəqiqliklə göstərilmişdir.

"Azərbaycanda erməni-hay terrorunun uzaq və yaxın tarixi", "Erməni-daşnak faşistlərinin Azərbaycan türklərinə qarşı apardıqları etnik təmizləmə və soyqırımı siyasəti", "Tarixi həqiqətlər sənədlərin dili ilə" adlanan paraqraflarda müəllif xüsusi vurğulayır ki, iki əsrdən artıq zaman kəsiyində ermənilər havadarlarının himayəsi və xüsusi qayğısı ilə Qərbi Azərbaycanın bütün bölgələrində olduğu kimi Dərələyəz mahalında da bütün milli irsimizə qənim kəsildilər, misli görünməmiş tarixi cinayətlər törətmişlər. Ermənilər tək-cə soydaşlarımıza qarşı deyil, eyni zamanda tarixi yer-yurd adlarımızı da qarşı da total şəkildə urbisid vandalizm aktları həyata keçirmişlər. Təkcə 1918-1920-ci illərdə Qərbi Azərbaycanda erməni sovinistləri tərəfində 300-dən ar-

Zülfiyyə İSMAYIL
Filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent
AMEA Naxçıvan Bölməsi

tıq azərbaycanlı kəndi yerlə yeksan edilmişdir.

Müəllifin etimoloji təhlilləri göstərir ki, Dərələyəz mahalına məxsus ölü kənd adlarının, demək olar ki, hamısı başdan-başsa səs komplekslərinə, fonetik quruluşuna, semantik yükünə görə türk-Azərbaycan advermə ənənələri əsasında təşəkkül tapıb formalaşmış, tarixi sənədlərdə daşlaşmışdır. Hal-hazırda Dərələyəz mahalında 14 kənd istisna olmaqla bütün yaşayış məntəqələri yer üzündən silinmişdir. Amma kəndləri dağıtmaqda coğrafi adları tarixi sənədlərdən silmək, arxiv materiallarından çıxarmaq mümkün deyil. Mahirə xanım qeyd edir ki, genetik təsnifləndirmə cəhətində də Dərə-

ləyəz bölgəsində erməni sözü əsasında tarixən formalaşmış yer-yurd adları yoxdur, toponimlərin hər biri türk-Azərbaycan dilinin fonetik, leksik-semantik, morfoloji lingvistik ehtiyatları fonunda yaranmışdır.

Məlum həqiqətdir ki, ermənilər paleotoponimləri, urbonimləri ötən iki yüz il ərzində mənəvi soyqırma məruz qoysalar da, tarixi faktları yer üzündən silmək mümkün olmamışdır. Qərbi Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş paleotoponimlərin bərpası təxirəsalınmaz və aktual problemlərdən birini təşkil edir. Tarixin daş yaddaşını vərəqləyib faktların dili ilə danışan bu əsər mənfur qonşuların ərazi iddialarına qarşı ön tutarlı cavab kimi razılıq və minnətdarlıq doğurur.

Nəticə olaraq qeyd edək ki, ata-baba ocaqları Qərbi Azərbaycanda qalan, qəlbi hər zaman yurd həsrət ilə döyünən, öz nisgilini poetik misralarda tez-tez dilə gətirən nəğməkar şairə Mahirə Nağıqızı öz poeziyasında ürəyinin hayqırtısını oxucusu ilə bölüşürdüsə, tədqiqatçı-alim Mahirə Hüseynova Qərbi Azərbaycanın mədəni irsinin, ələlxüsus da, aşiq və el şairlərinin lingvopoetikasının müxtəlif istiqamətlərinin monoqrafik tədqiqi ilə sistemli şəkildə məşğul olmuş və neçə-neçə

sanballı əsərlərin müəllifi kimi vətənpərvər ziyalı mövqeyini ortaya qoymuşdur. İnanırıq ki, dəyərli alimin bu əsərdə ortaya qoyduğu konsepsiya, irəli sürdüyü elmi arqumentlər tezliklə realığa qovuşacaq. Dərələyəz mahallarında ermənilər tərəfindən məqsədyönlü şəkildə adları dəyişdirilmiş yurd yerlərimizə verilən üzdənəraq adların özəzinə özlərinin qədimi adlarının verilməsi təmin olunacaq, ermənilərin məkrli siyasətinə bir-dəfəlik son qoyulacaq və Qərbi azərbaycanlılar dədə-baba ocaqlarına qayıdacaq. Qərubsəmiş yurdumuz öz insanının nəfəsilə isinəcək, düşməni tapdağında qalan yurd yerlərimiz də işğaldan azad olan torpaqlarımız kimi abadlaşacaq. Bizim olanın qədrini bizdən başqa heç kim dərk edə bilməz... Vaxtilə Azərbaycan Xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin mənfur düşmənlərə və onların havadarlarına qətiyyətlə səslənərək ifadə etdiyi kimi: "Biz o torpaqlara mütləq qayıdacağıq!" Ulu Öndərin siyasi kursunun layiqli davamçısı Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin apardığı məqsədyönlü siyasət və əldə olunan ciddi nailiyyətlər bizi addım-addım qədim və doğma yurd yerlərimizə doğru aparır!

ADPU Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzində, Qərbi Azərbaycan Dərələyəz mahalı Keşkənd rayon icmasının iclası keçirilib

Görüşdə giriş sözü ADPU-nun Beynəlxalq Əlaqələr üzrə prorektoru QAİ-nin İdarə heyətinin üzvü, Keşkənd icmasının rəhbəri prof. Mahirə xanım Hüseynova açaraq Qərbi Azərbaycan həqiqətlərinin ölkədaxili və beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması zəruriyyətindən danışmış və bu istiqamətdə Dərələyəz ziyalılarının görə biləcəyi və görməli olduğu məsələlər ilə diqqət çəkib.

Mahirə xanım Hüseynova həmçinin 2024-cü ildə Qərbi Azərbaycan Araşdırmalar Mərkəzində görülən işlərin əhəmiyyətindən danışmış, "Yurdun Səsi" və "İZ" jurnalı barədə məlumat vermişdir.

Görüşdə Qərbi Azərbaycan tarixini və mədəni irsini araşdırılmasının vacibliyi vurğulanmış və fikir mübadiləsi aparılmış.

2025-ci ilin tədbirlər planı müzakirə edilib.

Qərbi Azərbaycan İcmasında "Yaşanmış ömür" kitabının təqdimatı keçirilib

Tədbiri giriş sözü ilə açan Qərbi Azərbaycan İcması İH-nin sədri, Milli Məclisin deputatı Əziz Ələkbərli görkəmli ziyalı Tapdıq Novruzov haqqında ətraflı məlumat verərək kitabda bir nəslin həyatı fonunda bir mahalın tarixinin canlandığını qeyd etdi.

Sonra Qərbi Azərbaycan İcmasının Müşahidə Şurasının sədri, AMEA-nın müxbir üzvü, professor Misir Mərdanov görkəmli ziyalı Tapdıq Novruzovla və kitabla bağlı fikirlərini bölüşdü.

QAİ İH-nin üzvü, ADPU-nun prorektoru, Qərbi Azərbaycan İcmasının Dərələyəz mahalı Keşkənd rayonu üzrə icma rəhbəri, professor, kitabın elmi redaktoru Mahirə Hüseynova, kitabın tərtibçisi filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Cəlal Allahverdiyev, professor Niftalı Qocayev, QAİ İH-nin üzvü, Milli Məclisin deputatı Elşad Musayev,

Qərbi Azərbaycan İcması sədrinin müavini, Milli Məclisin deputatı Hikmət Babaoğlu, Azərbaycan Tibb Universitetinin (ATU) Əczaçılıq texnologiyası və idarəçiliyi kafedrasının müdiri professor, əczaçılıq elmləri doktoru, əməkdar müəllim Məhbubə Vəliyeva, "Respublika" qəzetinin baş redaktoru Hümət Musayev, BDU-nun dosenti Hümət Vəliyev, İcmaların Ağsaqqallar Şurasının üzvü, Çəmbərək rayon İcmasının sədri, əməkdar müəllim, professor Əvəz Ələkbərov, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Şəfqət Nasir çıxış edərək kitabda Tapdıq Novruzovun zəngin, təqdirəlayiq pedaqoji və jurnalistlik fəaliyyətindən və insanlıq keyfiyyətlərindən bəhs ediblər.

Çıxışçılar, həmçinin kitabın ərsəyə gəlməsində xüsusi əməyi olan görkəmli xadimin oğlu, Qərbi Azərbaycan

İcması Nəzarət-Təftiş Komissiyasının sədri, professor Vahid Novruzovun rolunu qeyd ediblər.

Sonda görkəmli ziyalının övladı Qərbi Azərbaycan İcması Nəzarət-Təftiş Komissiyasının sədri, professor Vahid Novruzov söz alaraq tədbir iştirakçılarına minnətdarlığını çatdırıb.

Kitabda tanınmış maarif xadimi, publisist, jurnalist və müdrik el ağsaqqalı olan Tapdıq Həmid oğlu Novruzovun həyat hekayəsi, məqalələri və yaxınlarının xatirələri toplanıb. O, uşaqlıq və gənclik illərini Qərbi Azərbaycanın Loru mahalında keçirib və ömrünü gənclərin elmə və təhsilə yiyələnməsinə həsr edib. Kitab Qərbi Azərbaycanın mətbuatı, təhsili və ictimai-siyasi mühiti ilə maraqlanan geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulub.

SƏSSİZ DEPORTASIYA QƏRBİ AZƏRBAYCAN-1960-70-Cİ İLLƏR

Heşin kəndi Dərələyəzin Keşikənd (Yeğeqnadzor) rayonunda yerləşir. Rayon mərkəzindən 14 km şərqdə Çivə və Yelpin kəndləri yanında, İrəvana gedən avtomobil yolunun yaxınlığındadır. Bu kəndin əhalisi bağçılıq, əkinçilik, maldarlıq, taxılçılıq və arıçılıqla məşğul olmuşdur.

1590-cı illərin tarixini özündə əks etdirən "İrəvan əyalətinin icmal dəftəri" adlı kitabda bu kəndin adı "Meşin" 1727-ci illərin tarixini əks etdirən Naxçıvan sancağının müfəssəl dəftəri adlı kitabda bunun "Heşin" formasında olduğu qeyd olunur və göstərilir ki, həmin dövrlərdə bu kəndin gəliri 3.608 axça olmuşdur. Başqa mənbələrdə göstərilir ki, bu kəndin adı Azərbaycanın Şuşa qəzasında olan Keşan kəndinin adı ilə səsləşir.

Tarixi mənbələrdən məlum olur ki, kənddə 1831-ci ildə 62 nəfər, 1873-cü ildə 174 nəfər, 1886-cı ildə 272 nəfər, 1897-ci ildə 229 nəfər, 1914-cü ildə 260 nəfər, 1916-cı ildə 331 nəfər əhali olmuşdur.

Heşin zəncirvari dağ silsilələri ilə əhatə olunmuşdur. 1918-ci ildə ermənilər bu kəndin əhalisinin əksəriyyətini qırmış, kəndi dağıtmış və yandırmışlar. Kənd camaatının sağ qalanları Naxçıvana və Şurura qaçmışlar. 1922-ci ildə kəndin qacqınlarından 116 nəfəri kəndə qayıtmışdır. Kəndə qayıdan qacqınların sayı 1931-ci ildə 164 nəfərə çatmışdır. Kənddə 300-dən çox bulaq var idi. Hər çəsməninə öz adı olub.

Kənd əhalisi 1930-cu illərdə kəndi yenidən bərpa edir. Burada kolxoz qurulmuş həmçinin məktəb, klub, kitabxana açılmışdır.

Kənd əhalisi çoxalmış və kəndi tamamilə abadlaşdırmışdır. Lakin bunların sevinci uzun sür-

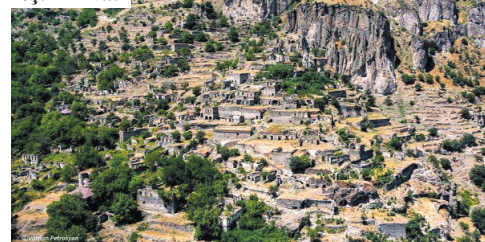
Dərələyəz mahalı Heşin kəndi

məmişdir. Ermənilər bu ərazilərdəki azərbaycanlıların deportasiya edilməsi siyasətini daha da genişləndirmək məqsədilə yeni vasitələrə əl atmışlar. SSRİ Nazirlər Sovetinin 23 dekabr 1947-ci il "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-nin Kür-Araz ovalığına köçürülməsi" haqqında xüsusi qərarına və 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların öz tarixi torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyasına dövlət səviyyəsində nail olmuşlar. Ermənistan hökuməti Heşin kəndinin əhalisini birincilər sırasında zorla Azərbaycana deportasiya etmişlər. 1949-cu ildə bu kəndin əhalisi Saatlı rayonunun Şirimbəy kəndinə köçürülmüşdür.

Heşin camaatının əksəriyyəti 1955-cü ildən sonra yenidən öz doğma yurduna qayıtmaq üçün Mərkəzi Komitəyə müraciət etmiş və onlara Dərələyəzə qayıtmaq üçün razılıq verilmişdir. 1956-cı ildə Salyana deportasiya olunmuş ailələrdən 20-si Dərələyəzə qayıdır və dağıdılmış kəndi bərpa etmək istəsələr də rayon rəhbərliyi buna imkan vermir. Camaatı yaxınlıqda olan Çivə, Yelpin, Arpa və digər kəndlərə göndərirdilər və çətinliyə baxmayaraq dözülməz şərait olsa da belə (kənd ermənilər tərəfindən tamamilə dağıdılmışdı) gecə ilə gizlin kəndə gəlib, miçətkən quraraq yerləşiblər. Heşin kəndinə qayıdan ailələrin sayı artıqca ermənilər narahat olmağa başlayır, kəndə sovxoz qurulmasına icazə vermirlər. Ermənistan rəhbərliyi kəndlərin inkişaf etdirilməsini bəhanə götürərək Heşinin torpaq sahələrini Çivə kəndinin ərazisinə birləşdirirlər. Erməni mənbələrinin yazdığı məlumata görə Heşin kəndi 1959-cu ildə ləğv edilib və boşaldılıb. Halbuki 1970-ci illərdə kənddə 60-a yaxın ailə olub və sonuncu deportasiyaya (1987-91) qədər azərbaycanlılar bu kənddə yaşayıb.

Heşin kəndində 1955-cü ildən sonra 1964-cü ilə qədər məktəb, mağaza və elektrik xətti olmayıb. Kəndin yolu isə yarasız vəziyyətdə olub. Kənd deportasiya (1948-1953) illərində ermənilər tərəfindən tamamilə dağıdılmışdır. Kənd sakinləri adından, 1949-cu ildə Heşin kəndinin so-

Heşin kəndi

vet sədri, partkomu işləmiş Əmirqulu Hüseynov dəfələrlə yerli orqanlara müraciət etsə də, heç bir nəticəsi olmur. Əksinə, camaat kəndi boşaltması üçün rayon rəhbərliyi dəfələrlə cəhd edir. Əmirqulu Hüseynov rayon rəhbərliyinə kəndin problemlərinin həll olunmamasına öz etirazını bildirib və 1963-cü ildə Moskvaya şikayətə gedir. Mərkəzi komitədə Əmirqulunun ermənilərdən

Əmirqulu Hüseynov, 1963-cü il

şikayət edəcəyini bildikləri üçün N.Xruşşovla görüşməyə imkan verilmir. Bir ay Xruşşovla görüşmək üçün Moskvada qalır. Mərkəzi komitənin digər işçiləri ilə görüşür və Ermənistanda azərbaycanlıların yaşayışı üçün vəziyyətin necə çətin olduğunu onları diqqətinə çatdırır. Bu görüşün nəticəsi olaraq kənddə 4 illik məktəb və mağaza açılır, amma elektrik xətti çəkilmir, yollar təmir

edilmir. Mağazaya məişətdə istifadə etmək üçün neft verilmir. Camaat nefti gedib yaxınlıqda olan Yelpin və Çivə kəndinin mağazasından alırdılar. Sonuncu deportasiyaya qədər (1956-88) Heşin kəndinə elektrik xətti çəkilməmişdir.

Orta məktəbdə oxuyan şagirdlər təhsillərini Çivə kənd 8 illik məktəbində davam etdirirdilər. Məsafənin uzaq olduğundan şagirdlər Çivə kəndində ermənilərin evində kirayə qalırdılar. Xaricdən köçürülən ermənilər deportasiya (1948-53) zamanı boşaldılmış azərbaycanlılara məxsus müəllimlərə sahib çıxmışdılar.

Əmirqulu Hüseynov 1941-1945 Böyük Vətən müharibəsi iştirakçısı olub. Qələbədən iki il sonra ordudan tərxis olunub. 1942-ci ildə Stalinqradda partiya sıralarına qəbul edilir. Döyüş ordenləri medalları və şəxsən Stalinin təşəkkürü ilə müharibədən qayıdıb.

Ermənilər Əmirqulu Hüseynovdan cəkindiklərinə görə ona bir söz deyə bilmirdilər. Yol idarəsində briqadiri işləyirdi və Moskvadan gələndən sonra rayon partiya komitəsində büroya üzvü seçilir. Rayon ərazisindəki ticarət obyektlərinə mağazalara nəzarət edirdi. Rayon İcraə komitəsində işləyən Markar adlı erməni Əmirqulu ilə yeyib içəndən sonra daşnakların hiyləgər planları barədə danışır. Mərkəzi Komitəyə gedib Ermənistan respublikasını biabır etdiyinə görə səni şərəfləyib tutacaqlar. Nə qədər imkanınız varsa tez çıxıb gedin buralardan. Ona görə büro üzvü seçilib ki, mağazalardakı çatışmayan əyər-əskik nə olsa səni günahlandırıb cinayət işi başlasınlar və tutsunlar. Beləliklə, torpağa, elə-obaya bağlı olan Əmirqulu Hüseynov 1966-cı ildə doğma yurdunu tərk etməyə məcbur olur.

Hal-hazırda Heşin kəndinin əhalisi Azərbaycanın bir çox rayonlarında - Şərurda, Şəkidə, Şəmkirdə, Qaxda, Bərdədə, Saatlıda, Sabirabad-da və Bakıda məskunlaşılıb.

**Möhbəbbət Məmmədov,
Qərbi Azərbaycan Araşdırmaları
Mərkəzinin müəssisi**

Təsisçi və Baş redaktor

Mahirə Hüseynova

Baş redaktorun müavini

Leyla Calalova

Məsul katib

Möhbəbbət Məmmədov

Redaksiya heyəti:

Fərrux Rüstəmov

İbrahim Bayramov

Könül Həsənova

Səməd Vəkilov

Cəlal Allahverdiyev

Azərbaycan Respublikası

Ədliyyə Nazirliyində

qeydiyyatdan keçmişdir.

Şəhadətnamə

№: CA61EF8114733BA

Ünvanımız:

Bakı şəhəri, Ü.Hacıbəyov

küçəsi 68

Qəzet redaksiyanın kompüter mərkəzində yığılıb, səhifələnmiş və "Azərbaycan Nəşriyyatı" MMC-nin mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.

Tiraj: 200 Sifariş: 281